

Stredoveký hrádok v Dúbravici

RADOSLAV RAGAČ

Ústav pamäti národa, Bratislava

V obci Dúbravica (okres Banská Bystrica) sa nachádza pomerne málo známy neskorogotický objekt hrádka. Cieľom príspevku je poukázať na neznáme historické doklady o jeho minulosti, ktoré by mohli poslúžiť pri jeho ďalšom skúmaní a taktiež upozorniť na jeho dnešný neradostný stav.

Obr. 1. Letecký pohľad na areál gotického objektu v Dúbravici s bývalými hospodárskymi budovami a Kostolom sv. Žofie. Foto: V. Hanuliak (september 2003)

Literatúra pri datovaní stavby nie je jednotná. Súpis pamiatok ho len stručne identifikuje ako *zámok* z polovice 15. storočia s renesančnými úpravami a s mladšou, už novovekou, prístavbou na severnej strane datovanou do 18. storočia. M. Varsik posúva jeho vznik do prvej polovice 16. storočia.¹ Ako stavebník objektu sa v literatúre zhodne označuje rod Dúbravický z Dúbravice.

Problémom pri skúmaní objektu je to, že i keď rod prežil až do 20. storočia, neskôr v 19. storočí sa zo Zvolenskej stolice postupne vytratil a jeho rodový archív, ktorý v intaktnej podobe existoval ešte v roku 1912, je v súčasnosti nezvestný.²

V súčasnosti je objekt v ruinách. V rámci obce má dominantnú polohu. Vznikol na vyvýšenej skalnatej časti obrovskej parcely ohraničenej kedysi z oboch strán korytami potokov Zolná a

¹ VARSIK, M.: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Bratislava 1988, s. 163.

² BENKÓ, I.: A Dubraviczai Dubraviczky család XVI. században. In: *Turul*, roč. XXX, 1912, s. 146.

Polon (Polom?). Potok Zolná parcelu objektu oddeľoval z jednej strany od okolitých poddanských udalostí, ktoré boli situované vedľa seba na jeho druhom brehu.

Hrádok je umiestnený na miernom skalnatom návrší. Staršou časťou je dvojpodlažná gotická bloková stavba so zvyškami valených klenieb. Na jej fasáde sa niekedy nachádzal arkier, ktorý je viditeľný ešte aj na katastrálnej mape z roku 1866. V novoveku bol k nej pristavaný ďalší objekt. Po jednej strane ho kedysi obmýval mlynský náhon a z druhej strany ohraničovala komunikácia, ktorá viedla popri potoku Zolná. Na pozemku patriacom k hrádku, medzi komunikáciou a potokom, vznikla pri dnešnom moste pred rokom 1507 Kaplnka sv. Žofie, filia fary v Ponikách.³ Dúbravickí boli jej patrónmi.

Obr. 2. Letecký pohľad na areál gotického objektu v Dúbravici. Foto: V. Hanuliak (september 2003)

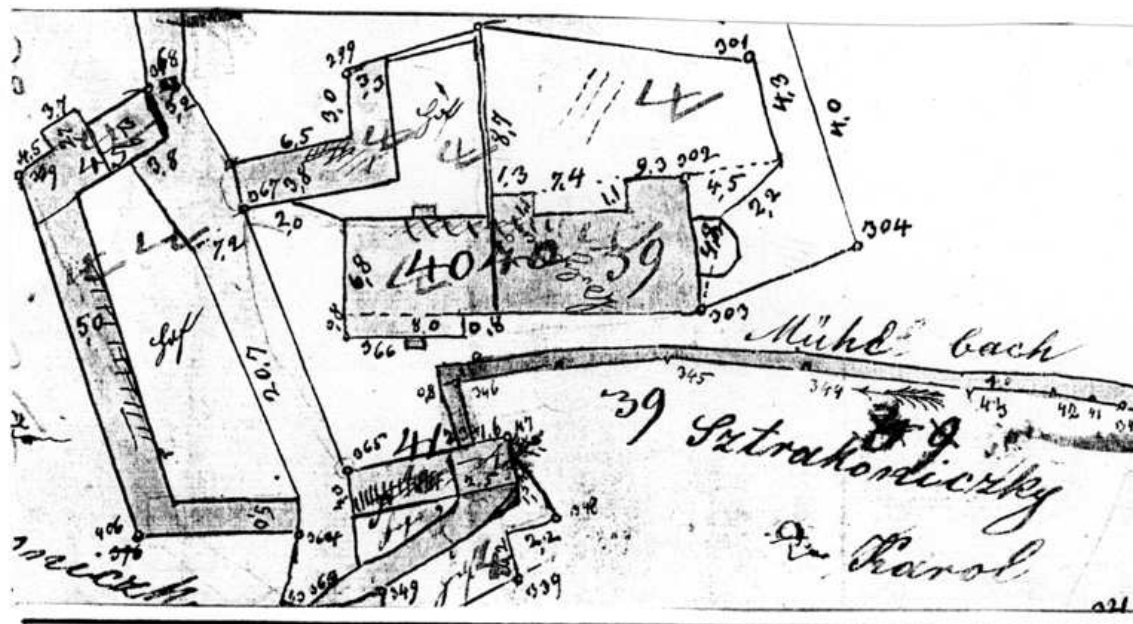
V bližšie neznámom období, pravdepodobne až v mladšom novovekom období, vznikol v tesnej blízkosti hrádku aj mlyn. V súčasnosti je terén v okolí stavby už značne premodelovaný. Objekt je v dezolátnom stave, bez zachovaných strešných konštrukcií v staršej časti, mladšia stavba má recentnú plechovú krytinu. Rod Dúbravický vlastnil objekt až do konca 18. storočia. V polovici 19. storočia (rok 1859) bol už jeho jediným majiteľom Karol Strakonický (Sztrakoniczky). Získal celý objekt aj spolu s viacerými hospodárskymi budovami a rozsiahlym intravilánom.⁴ Zdá sa, že v tomto storočí už staršia gotická časť objektu nebola obývaná, mladšie krídlo malo s najväčšou pravdepodobnosťou drevenú (šindľovú) krytinu.⁵ Hospodárske budovy patriace k objektu, ktoré ho obklopovali, boli rozmiestnené nepravidelne a vymedzovali jeho areál. Vzhľadom na ich usporiadanie nevyučináme, že kopírujú starší obvodový múr objektu, resp.

³ Kaplnka sa spomína v testamente Mikuláša Dúbravického z uvedeného roku - BENKÓ, I.: c. d., s. 147-148; *Súpis pamiatok na Slovensku I.* Bratislava 1967, s. 349 (heslo Dúbravica) ju datuje do polovice 15. storočia.

⁴ Ústredný archív geodézie a kartografie v Bratislave. Operáty katastrálnych máp. Zvolenská župa zv. 22. Obec Dúbravica.

⁵ Tamže.

opevnenie. V 40. rokoch 20. storočia bol už intravilán patriaci k objektu rozparcelovaný a vo vlastníctve viacerých súkromných majiteľov.⁶ V tomto období v okolí hrádka vzniklo na základoch hospodárskych budov a v ich blízkosti niekoľko súkromných obytných domov.

Obr. 3 Katastrálny náčrtok intravilánu obce Dúbravica z roku 1859 – výrez. Objekt je vyznačený číslami 39 a 40. Mlyn je označený číslom 41. Originál je uložený v ÚAGK v Bratislave. Foto: R. Ragač

Počiatky stavby siahajú s najväčšou pravdepodobnosťou do polovice 15. storočia a sú spojené

s príchodom Dúbravických do Zvolenskej stolice. Rod je chorvátskeho pôvodu a jeho pôvod sa predpokladá v obci Hotnja (Hotyna) v Záhrebskej stolici. Rod vlastnil v priebehu 15. storočia stále majetky aj v Chorvátsku, kde im podľa staršej literatúry patril hrádok Komočac.⁷ Podľa nášho názoru ide pravdepodobne o lokalitu Kamičak medzi Kninom a Brištane v Chorvátsku.

V slovenskej literatúre sa nesprávne poukazuje na jeho etnicky slovenský pôvod.⁸ V 15. storočí príslušníci rodu pôsobili vo Zvolenskej stolici aj pod priezviskom Horvát. Priezvisko bolo v Uhorsku pomerne bežné, vyjadrovalo však v cudzom prostredí skôr to, odkiaľ rod geograficky pochádzal, mnohokrát i na úkor vlastného priezviska. Prvý známy predok rodu žijúci vo Zvolenskej stolici, Juraj Horvath (doložený 1440-1465), pôsobil v službách kráľovnej Alžbety ako vicekastelán slovenskoľupčianskeho hradu. Vo funkcii kastelána hradu v službách Gregora z Krbavy (de Korbavia) je doložený v roku 1445. Za svoje služby získal donáciou kráľovnej v roku 1440 obec Oravce.⁹ Sám Juraj získal v roku 1445 dedične do vlastníctva aj obec Dúbravica, ktorá v tomto období patrila k Ľupčianskemu hradnému panstvu.¹⁰ Obec sa stala kmeňovým majetkom rodu vo Zvolenskej stolici a jeho príslušníci ju vlastnili aj v nasledujúcich storočiach. Od názvu obce si rod odvodil aj priezvisko a predikát.

⁶ Tamže, odťažky katastrálnych máp. č. 976 (kat. územie Dúbravica, podľa stavu z r. 1942).

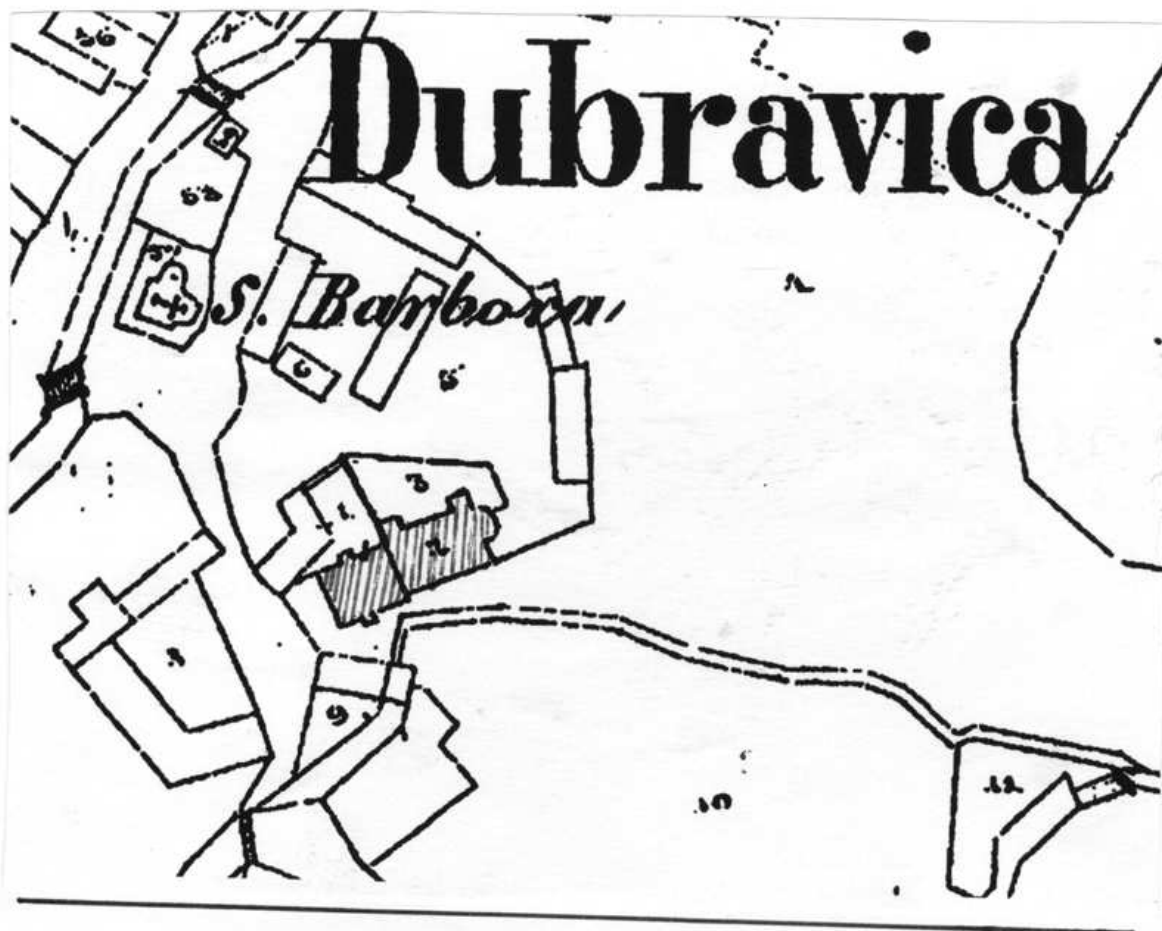
⁷ BENKÓ, I.: c. d., s. 146.

⁸ VARSÍK, M.: c. d., s. 163.

⁹ BENKÓ, I.: c. d., s. 19.

¹⁰ Tamže, s. 20.

Kráľ Matej Korvín potvrdil rodu držbu obce novou donáciou v roku 1464.¹¹ Predpokladáme, že Juraj bol v polovici 15. storočia aj stavebníkom pôvodného objektu. Už Jurajovými potomkami sa rod rozdelil na dve základné línie. Prvú rodovú vetvu založil Jurajov syn Juraj a druhú synovia jeho brata Petra, Ján a Mikuláš (+ 1508), ktorý bol v roku 1506 zvolenským podžupanom.¹² Príslušníci Petrovej línie vynikli hlavne v období panovania jagelonskej dynastie v Uhorsku. Vtedy sa uplatnili aj vo vyšších funkciách a pôsobili priamo na kráľovskom dvore. Mikulášov syn, Ján Literát Dúbravický, bol pizetárom ostrihomského arcibiskupa v Kremnici a kremnickým komorským grófom.¹³ Jeho brat Ladislav bol kráľovským podkoniarom (1525) a neskôr zvolenským podžupanom. Marek z Jánovej línie žijúci v Kamenných Kosihách bol hlavným kráľovským koniarom (správcom kráľovských stajní). Táto vetva rodu postupne získala viaceré majetky mimo Zvolenskej stolice, hlavne na Spiši.

Obr. 4 Katastrálna mapa obce Dúbravica – stav z roku 1866 – výrez. Objekt je šrafovovaný. Originál je uložený v ÚAGK v Bratislave. Foto: R. Ragač

Na začiatku 16. storočia mala v obci majetky Jurajova aj Petrova línia. Predpokladáme, že objekt mohol v tomto období neskorogoticky prestavať buď Mikuláš, ktorý bol podľa svojho

¹¹ Magyar Országos Levéltár (ďalej MOL). Diplomataikai Levéltár. (ďalej DL; Maďarský krajinský archív, Zbierka stredovekých listín), 105 860 a 105 862.

¹² Tamže, MOL DL 63 982.

¹³ MOL. Diplomataikai fenyképgyűjteménye (Zbierka fotokópií stredovekých listín), 250 062.

testamentu aj stavebníkom Kaplnky sv. Žofie, či jeden z jeho synov, Ján alebo Ladislav. O dobrých majetkových pomeroch rodu v tomto období svedčí aj kvalitný a nákladný tabuľový obraz Kristovho príbuzenstva datovaný k roku 1515. Obraz sa dnes nachádza v Maďarskej národnej galérii (Magyar Nemzeti Galéria) v Budapešti. V umenovednej literatúre je obraz atribuovaný majstrovi z okruhu Hansa Süssa von Kulmbach.¹⁴ Predpokladáme, že jeho objednávateľom mohol byť syn Ján, ktorý pre kaplnku získal od pápeža Leva X. v roku 1510 aj 100-dňové odpustky.¹⁵

Mikulášova línia vymrela jeho jediným synom Albertom pred rokom 1579. Už predtým Albert v obci nežil a jeho majetkový diel v obci spravoval minimálne od roku 1572 provizor.¹⁶ Ako zaujímavosť uvádzame, že Albert bol obvinený z peňazokazectva. Okrem jednej vetvy v tomto období vymrela aj Jánova rodová línia. V Dúbravici zostali po polovici 16. storočia hlavne príslušníci chudobnejšej Jurajovej línie. Benedikt, Uriel a ich bratranec Michal roku 1583 získali od kráľa novú donáciu na hrádok v prameni označený ako šľachtická kúria – *curia nobilitaris* a na polovicu obce Dúbravica.¹⁷ Predpokladáme, že zvyšok obce pripadol Markovi a jeho synovi Jánovi z Jánovej línie. Stavbu poznačil rok 1588. V lete toho roku úspešne prepadli Zvolenskú stolicu Turci. Podarilo sa im vypáliť Môťovú a takmer prenikli aj priamo do Zvolena.¹⁸ Vzhľadom na neúnosnú situáciu príslušníci rodu opustili Dúbravicu. Pre možnosť obsadenia objektu tureckými oddielmi intervenoval sám arciknieža Ernest a prikázal kapitánovi Dobóovi objekt zbúrať alebo obsadiť vojenskou posádkou. Dôvodom bola nepochybne snaha, aby Turci nezískali tento potencionálne nebezpečný oporný bod na komunikácii do Banskej Bystrice.¹⁹ Nájdená korešpondencia napovedá o vážnosti situácie. Pred koncom júla sa v objekte sústredila vojenská posádka. Išlo o vojakov z Liberčeniho (Libercsényi) jednotky.²⁰ Podľa listu zvolenského kapitána Ladislava Majténiho (Majthényi) v danej záležitosti intervenoval aj samotný cisár. Z jeho listu z 2. augusta 1588 adresovaného Banskej Bystrici vyplýva, že opatrenia (obsadenie objektu) odporučal cisár len ako prechodné riešenie, kým sa neupokojí vojenská situácia, čo bolo aj prirodzené, pretože išlo o súkromný objekt. Vojenská posádka mala byť financovaná bankskými mestami a Zvolenskou stolicou. Korešpondencia Kremnice s Banskou Bystricou naznačuje (listy Kremnice z 31. 7. a 2. 8. 1588), že na vyslaní posádky – *drabanten* sa mala podieľať aj Kremnica.²¹ V listoch sa objekt označuje zásadne ako veža – *Thurs*, resp. *turris*. Nevylučujeme, že pokiaľ sa objekt používal ako vojenská pevnosťka bol aspoň provizórne opevnený. Ako dlho bola v Dúbravici umiestnená cisárska vojenská posádka, ktorej silu M. Matunák odhaduje len na 10-20 mužov, presne nevieme.²² Zdá sa však, že po skončení bezprostredného tureckého nebezpečenstva sa doň vrátili jeho pôvodní majitelia – Dúbravickí. V mladšom období rod schudobnel a väčšinu Dúbravice vlastnili v druhej polovici 18. storočia Urbániovci.²³ Objekt hrádka získal rod Strakonický a časť jeho príslušníkov sa

¹⁴ ŠUGÁR, M.: Neskorogotické tabuľové maliarstvo v oblasti stredoslovenských bankských miest. In: Buran, D. a kol.: *Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava 2002, s. 497 a 765.

¹⁵ Podľa našich informácií sa originál odpustkovej listiny ešte pred niekoľkými rokmi nachádzal v archíve Rímskokatolíckeho farského úradu v Ponikách.

¹⁶ VARSÍK, M.: c. d., s. 163.

¹⁷ Királyi könyvek 1-9 kötet (1526-1647). Budapest (b. r.), (ide o CD-rom - pozri príslušné heslo v indexe).

¹⁸ MATUNÁK, M.: *Víglašský zámok*. Zvolen 1960, s. 44-46 (ide o G. Balašom doplnenú a z maďarčiny preloženú verziu diela z roku 1904).

¹⁹ Tamže, s. 44-45.

²⁰ Štátny archív v Banskej Bystrici - pobočka Banská Bystrica (ďalej ŠA BB-pob. Banská Bystrica). Fond Magistrát mesta Banská Bystrica (ďalej MMBB), fasc. 329/101.

²¹ ŠA BB-pob. Banská Bystrica. MMBB, fasc. 329/101 a fasc. 443/32).

²² MATUNÁK, M.: c. d., s. 45.

²³ ALBERTY, J.: Z dejín feudalizmu a kapitalizmu. In: Kmeť, S.: *Z histórie a súčasnosti Banskobystrického okresu*.

Martin 1989, s. 58-59; GINDL, J.: Obyvateľstvo Zvolenskej stolice vo svetle úradnej štatistiky z roku 1788. In: *Historický zborník kraja III*, 1967, s. 95.

vyst'ahovala do Peštianskej stolice. Pre presnejšie poznanie dejín objektu bude potrebný dôkladný stavebno-historický a archeologický výskum.

Zusammenfassung

Mittelalterliche kleine Burg(Feste) in Dúbravica

Die kleine Burg in Dúbravica (Bez. Banská Bystrica) stammt aus dem 15. Jh. Der Verfasser beschäftigt sich mit

den historischen Quellen, die den künftigen bauhistorischen event. archäologischen Forschungen dienen sollten. Das

Geschlecht der Dúbravicer kam in die Slowakei (Komitat Zvolen) um Jahr 1440 von Kroatien. Die grösste Entfaltung des

Geschlechtes war in der ersten Hälfte des 16. Jhs. Damals kam es auch zum Umbau der kleinen Burg. Der Verfasser reiht

das Objekt in die urbanistischen Struktur der Gemeinde ein und schildert den zeitgenössischen Zustand des Objekts. Er

macht auch darauf aufmerksam, welche Rolle die Feste in den Kämpfen mit den Türken in der Hälfte des 16. Jhs. spielte.

Im Jahr 1588 wurde dort eine kleinere Garnison untergebracht.

(ragac@upn.gov.sk)